

010813-1

Na základě čeho „funguje“ instinkt, nevíme; můžeme jen pozorovat, zkoumat a popisovat, jak funguje a čeho tím může dosahovat. Mnohem bližší nám je fenomén vědomí, ale zase o tolik lépe na tom nejsme, abychom věděli, na základě čeho vlastně vědomí „funguje“. Je toho zkrátka ještě dost, co zbývá poznávat a čemu je zapotřebí náležitě rozumět. V něčem však máme přesto poměrně jasno. Instinkt není s to se vztáhnout sám k sobě tak, aby se pokoušel si porozumět a aby byl schopen své „výkony“ („úkony“) kontrolovat a eventuálně korigovat. Instinkt se také nepokouší se v „představách“ připravovat na takové korektury nebo vůbec nějaké úpravy pro budoucí výkony. Vědomí se bytostně liší od instinktů právě tím, že se může vztáhnout jak k nim, tak k sobě; díky vědomí (a myšlení, což je určitým způsobem organizovaně pracující, „fungující“ vědomí) se můžeme začít tázat, co to jsou vlastně instinkty a dokonce do to je samo vědomí. Instinkty „fungují“ tak, že zůstávají přítom tím, čím jsou; vědomí funguje tak, že se právě svým „fungováním“ samo proměňuje, že nezůstává tím, čím bylo, ale že je schopno udělat nějaký ten krok kupředu, dál – a někdy dokonce „výš“, na vyšší úroveň. Takovou novou úroveň je např. právě toto rozlišení mezi povahou instinktů na jedné straně a povahou vědomí na straně druhé. Jestliže však je vědomí schopno rozpoznat tento rozdíl a uvědomit si, že k vědomí bytostně náleží možnost (schopnost) se nespokojit s daným stavem, s danou rutinou, nýbrž že k jeho sebe-pochopení, sobě-porozumění náleží onen zvláštní moment ostupu od sebe a nového přístupu k sobě z tohoto nejprve dosaženého odstupu, pak je zcela pochopitelné, že mu naprosto nestačí to podnikat jen nazdařbůh a nahodile, jako nějaký „tik“, nýbrž že i v tomto svém přesahu, totiž v odstupu a novém přístupu, chce sledovat něco smysluplného. Vědomí je proto z vnitřní nutnosti tlačeno, taženo, vedeno, „vyzýváno“ k tomu, aby se nějak vztáhlo či lépe vztahovalo k tomu, co „ještě není“, tedy k budoucnosti. První reakcí je ovšem jakýsi šok a strach, úzkost, bázeň, dokonce děs z budoucnosti. Vědomí musí zaujmout obranný postoj, musí najít způsob záchrany před budoucností, která se mu jeví jako nebezpečí, hrozba, ohrožení. Pokouší se uměle vytvořit něco, připomínajícího instinkty, které neznají tázání na neznámé ani obavy z neznámého, protože se spoléhají (ať právem či neprávem, účinně nebo neúčinně) na své prosté fungování. Vědomí tak ze své vnitřní potřeby „ozvlášťňuje“ některé ze svých aktivit, dává jim nový význam, když poznává, že jimi nejen dosahuje nějakých konkrétních, praktických výsledků, ale že se jimi zároveň také uklidňuje, že se jimi jakoby brání proti něčemu tak nekonkrétnímu a nevěcnému, nepředmětnému, jako je ona obava, onen děs z budoucnosti. A tak zakládá to, že z některých svých aktivit, které navíc jakoby zjednodušuje, aby jejich opakování bylo snadnější, činí jakési jakoby mimosituacionální, ale do určitých situací účinně, byť jen subjektivně zasahující úkony, totiž rituály.

(Písek, 010813-1.)